

Fransiskanskir munkir úr Póllandi á veg til Auschwitz í 1939, har myndin hongur

Pólskir Romarar ella sigoynarar á veg til Auschwitz í 1943, har myndin hongur

Í kjallaranum í bygninginum til høgru sat Maximilian Kolbe sínar seinastu dagar

Gálgin, har Rudolf Höss, kommandantur, var hongdur í Auschwitz í 1947

vognin kom fram fyri meg bilarnir báðir, eg hevði lagt til merkis við Autobahn í Týsklandi. Líkskapurin við treylaran við grísunum var talandi. Grísarnir vóru givnir upp til sláturs. Teir vistu líka lítið sum hesi menniskjuni, hvat bíðaði teimum. Og grísarnir høvdu bara eitt tal. Líkskapurin við bilin við teimum kendu hundunum saknaði eg. Tí hesi djór vórðu í mun til grísarnar, vald út at liva og at fáa røkt og umsorgan. Og hundarnir høvdu eitt navn.

Á balkongini, har vit stóðu, hendi so tann stóri skilnaðurin seinastu krígsárini. Kvinnur og børn til vinstru, og menn til høgru. Men meðan tey gingu á hvør sína síðu, vórðu tey møtt av »læknum«, sum mettu um, hvør var »egnaður til arbeiðis«, og hvør var »egnaður til týningar«. Umleið ein triðingur var valdur út til jørðarbeiði og kornvelting. Eisini skuldi hesir fangar hjálpa til í týningini av sínum egna fólki. Hinir tveir triðingarnir vóru fòrdir beinleiðis til gasskømrini.

Gasskømrini

Fólkini, sum stigu út úr tokvognunum, fingur øll at vita, at tey skuldi leggja kuffertini frá sær á einum staði, so tey kundu finna tey aftur. So vóru tey fòrd í umklæðingarrúm. Kvinnurnar skuldu »líka« klippast fyrst fyri at forða lúsum gróðrarlíkindi. Og so var at fara úr klæðunum og undir »brúsu«. Tann ótti og tann neyð, sum hevur verið í »brúsrúminum«, kann ikki sigast frá, tí eingin er komin livandi haðani, og rúmið var undir jørð. Myndir finnast bara undan og eftir »brúsubaðið«. Tá ið rúmið var fyllt, vóru hurðarnar læstar, og ljósið sløkt, og tá var ov seint. Niður gjøgnum hol í takinum, varð helt Zyklon B, sum, tá ið tað kemur til luft, umbroyttist til eiturgass. Eftir 20 minuttum vóru øll deyð. So kom arbeiðið við eldovarnar, har fangar runnu og tuskaðu eftir boðum. Tey lík,

sum ikki vóru brend í ovnunum inni, máttu brennast á viðavangi. Týnararnir á leguni vardu seg á henda átt ímóti smittu og sjálvir at verða týndir.

Tvingsilsarbeiði

Hjá teimum á leguøkinum vóru útlitini alt annað enn lovandi. Reinførisviðurskiptini vóru út av lagi, og áðrenn fangarnir skuldu til arbeiðis, fingur teir onkra matartugguna. Ein matarvognur, harav ein stendur enn kvinnu-megin, var hálaður út til fangarnar á markini. Fangar gjørdur matin, og fangar hálaðu vognin. Tá ið fangarnir komu aftur um kvøldið var vanligi onkur deyður, ella onkur kundi ikki halda sær á fótum. Hesir fangar máttu allir berast inn á leguna av fangum. Kvinnur og menn høvdu sama arbeiði, og krøvini og treytirnar vóru eins. Teir fangar, sum ikki orkaðu meira, vóru leiddir av sínum hjáfangum til eini hús at doyggja av hungri og tosta saman við hundraðtals øðrum. Tey lógu á hillum kroyst saman og á liðini – fyri at spara pláss. Tá ið tey vóru lívleys, vóru boð eftir fangum at bera lík teirra í brenniovnarnar. At standa 70 ár seinni og hyggja inn í hesar deyðsklivarnar og hugsa um tær neyðar kvinnur, sum lógu, er ósigiligt og óskriviligt.

Blint lýdni

Serliga herdeild Hitlers SS, sum framdi nógvu illgerðirnar hjá Triðja Ríkinum, sýndi ikki farra av menniskjaligleika og miskunn. Málið skuldi fullførast: Týska ríkið skuldi reinsast fyri alt óýnskt, sum ikki livdi upp til ta reinu fólkaættina. Nazistaflokkurin, SS og leiðslan á Auschwitz vildu hava lýdnar tænarar. Og søgan hevur prógvað fleiri ferðir, at tað er lætt at fáa fólk at gera ógerningar – eisini at pína og drepa ósek. Amerikonsku vísindamenninir

Stanley Milgrams og Christopher Browning hava staðfest í gransking teirra av nazistisku týningini hetta: At vit geva okkum undir og eru lýðin harðrendari leiðslu, ja, og at vit eisini gera sum vinirnir gera. Eisini vísa vit í verki, at vit eru ikki so stýrd av viti og skili, sum vit halda, og eru so tolynt, sum vit halda, men at vit lættliga taka avgerðir og fremja tær vegna kenslur okkara.

Søgan eftir Auschwitz

Frásøgumaður okkara í Auschwitz endaði framløgu sína við at siga, at hann og starvsfelagar hansara endurtók ræðuleikarnar aftur og aftur, fyri at søgan ikki skuldi endurtaka seg. Men søgan hevur endurtikið seg. Onnur fólkasløg enn týskarar undir nazistunum hava framst somu óndu og ómenniskjansligu gerðir.

Í Kambodja fekk eg staðfest hetta á ein óhugnaligan hátt í Phnom Pen, tá ið eg við einum føroyskum toymi vitjaði Killing Fields. Pol Pot og Reyðu Khmerurnar í árunum 1970-75 píndu og drupu ein triðing av landsmonnum sínum, umleið 1,7 milliónir, tí at tey dugdu enskt ella høvdu brillur ella bara okkurt. Og í 1994 drupu hutuarar umleið 800.000 tutsiarar í Ruwanda, tí teir høvdu kent seg kúgaðar av teimum, søguliga sæð. Og mín sann, um ikki vit í 2015 uppliva Boku Haram og IS drepa frá hond tey í Nigeria og í Miðeystri, sum ikki fylgja somu tulkning av Islam sum teir. Eitt evni, eg ynski at fáa betur lýst, eru tær illgerðir vóru framdar ímóti vanligum týskarum eftir kriggið, sum prógva, at tað fellur okkum menniskjum lætta at hevna og at fremja óndskap, og at tað fellur okkum lætt at káva yvir og gloyma okkara egnu veikleikar.

Ávegis Føroyar

Ávegis Hanstholm, har Norrøna bíðaði, hoyrdu vit næstseinastu vikuna í august á

danska P1, at týskarar taka ímóti 40% av øllum flóttafólkunum, sum streyma til Evropa á størstu fólkaflýting síðan 2. heimsbardaga. Hetta var ein staðfesting, at Týskland við sínum 90 milliónum er leiðandi tjóðin í Evropa í dag. Týskarar hava roynt, síðan nazistarnir mistu valdi, at umsitið valdið á ein demokratiskan og munagóðan hátt. Teir viðganga fortíð sína, og teir ávara ímóti eindutøku, – serliga tí, sum hendi undir kanslaranum Adolfi Hitler (Der Führer).

Núverandi kanslarin, Angela Merkel, hevur saman við stjórn síni harðliga talað at IS og hevur tikið stig at steðga hesi tjóð, og landið hevur tikið ímóti sera nógvum neyðstøddum. 400.000 flóttafólk hevði Týskland tikið ímóti seinast í august, og nú – tríggjar vikur eftir havi eg hoyrt at talið fyri í ár kann koma uppá milliónina! Umleið 11 millónir fremmandafólk hevði landið tikið ímóti longu í 2014.

Tað týskarar hava gjørt síðan 2. heimsbardaga, gevur ikki teimum um 1,1 jøðunum í Auschwitz lívið aftur, ella hinum um 5 milliónunum, sum nazistarnir beindu fyri, og øllum hinum milliónunum, sum mistu lívið av fleiri øðrum fólki, men tað sigur, at eins og tað ber til at gera ónt, ber til at gera væl.

Orð til seinast

Trúbótarmaðurin Johan Hus læt lívið fyri 600 árum síðan, og presturin Maximilian Kolbe lat sítt lívið fyri 66 árum síðan. Hus stríddist fyri trúarfrælsi í Evropa, Kolbe fyri miskunn, og báðir fingur íblástur frá einum øðrum, Meistara teirra, sum læt lív sítt fyri teir. Ein av Jesu fyrstu eftirfylgjarum, Jóhannes, skrivaði í einum brævi: »Av hesum kenna vit kærleikan, at hann læt lívið fyri okkum; so eiga vit eisini at lata lívið fyri brøðurnar.«